

Peníze na českou vědu: kolik na co a co vše je vlastně věda?

9.6.2014 Euro Hyde park - podpora výzkumu
ALEKSI ŠEDO

Nářky nad neochotou vědců spolupracovat s průmyslem jsou absurdní – firmy neumějí aplikovat hi-tech výzkum

O financování vědy temperamentně diskutují vědci (s nejrůznějšími kvalifikacemi, erudicí, reputací), politici (z pohledu strategického i partajně marketingového), instituce i nevědecká veřejnost. A vypadá to, že ač se k financování vědy vyjadřuje kdekdo, není s ním spokojený vůbec nikdo. Je to jen kvůli všeobecnému podfinancování, nebo jde spíše o důsledek (ne)konceptce a (dis)proporcí ve financování?

Co na to Eurostat? Podílem HDP na podporu vědy jsme na tom výrazně hůř než například Skandinávie, lépe než Balkán a obecně pod průměrem Evropské unie. Máme relativně dost vědeckých pracovníků a postgraduálních studentů. S patenty – a zejména jejich uplatněním v podobě licencí – to je špatné.

Pohled do Web of Science nám ukáže, že meziročně publikujeme více a v lepších časopisech. K elitě nepatříme v ničem. Budeme-li ji chtít dosáhnout, bude to něco stát.

Nejde ale jen o to „kolik“, ale také „komu“ a „za co“. K rozhodnutí kolik/komu/za co je třeba učinit politické kroky a kultivovat hodnotící mechanismy identifikující kvalitu, kterou – jak každý tvrdí – chceme podporovat.

Politikem je rozhodnutí, jaká dotace půjde z kapsy státu na vědu v porovnání s dalšími resorty. Vědcům nezbude než doufat v osvětenost tohoto rozhodnutí, které se odvine i od toho, zda politici vyslechnou kompetentní a nezájaté poradce.

Český cynismus Bohužel jako v naší společnosti obecně i mezi vědci panuje vůči politickým rozhodnutím – korektně řečeno – „opatrnost“. Jejich příčiny byly popsány i v závěrečném dokumentu mezinárodního auditu české vědy v roce 2011: „Úroveň cynismu a nestability politického života patří (v České republice) k nejhorším mezi zeměmi OECD.“

V distribuci „uvnitř“ vědy jde o nastavení vah řady parametrů s rizikem subjektivních projekcí skupinových a individuálních zájmů. Pokud kolega s mizivými výsledky a bez rozhodovací pravomoci činí silná prohlášení ve svém blogu, je to jen malichernost.

Nebezpečná je kombinace pravomoci, neznalosti, ignorování, či dokonce znásilňování objektivních a ověřených zásad vědní politiky u těch, kteří distribuují prostředky mezi vývoj, aplikovaný a základní výzkum, společenské a přírodní vědy. Projevem nekompetence je třeba selhávání administrativy a administrace čerpání evropských fondů na velké vědecké infrastruktury. Proto je třeba zodpovědně vybírat, nikoli účelově dosazovat členy poradních orgánů, grantových agentur, ale i oponentů přihlášek různých dotačních titulů.

Tradičním nebezpečím je mantra „výzkum – vývoj – praxe“ vnímaná jako proces s rozpětím volebního období, připomínající hesla minulého režimu o vědě coby výrobní síle. Uvažují její epigoni, odkud se berou objekty aplikovaného či translačního výzkumu? Uvědomují si, že „success modely“ naší aplikované vědy, například preparáty profesora Holého či polymerní kontaktní čočky profesora Wichterleho, vyšly primárně ze základního výzkumu? Škody napáchané financováním spíše bizarního než aplikovaného výzkumu například v programech ministerstva průmyslu? Nesmyslnost podpory nelicencovaných patentů a „aplikací“, které nepřinesly žádný benefit? Uvědomují si, že mnoho užitečných a komerčně úspěšných vývojových a inovačních projektů v průmyslu „nejsou žádná věda“, a tudíž by neměly sahat po „vědeckých“ penězích?

Ve světě se setkáváme s dělením výzkumu na předkomerční a komerční, které umožňuje „rozkrojit“ financování jednoznačněji. Těžiště financování komerčního výzkumu má ležet na průmyslu a v případě exploratornějších aplikací na (u nás téměř absentujícím) venture kapitálu. Tedy na těch, kdo budou konzumovat zisk. Mimochodem, ve srovnání s vyspělými ekonomikami je to právě náš průmyslový sektor, který sám do vědy, výzkumu a vývoje investuje výrazně méně, než je ve světě běžné, ale silným lobbingem bojuje o další zdroje z kapsy státu.

neschOPný PRŮmysL Absurdní jsou nářky nad neochotou akademické sféry spolupracovat s průmyslem – je to naopak chyba našeho průmyslu s až na výjimky chybějícími hitech odvětvími a jeho neschopností absorbovat výsledky špičkového výzkumu. Podívejme se, ve spolupráci s kým probíhal vývoj a kde skončily licence patentů například oněch zmiňovaných virostatik profesora Holého. Český průmysl to není...

Ekonomický přínos předkomerčního výzkumu je nejistý či – ze své podstaty – i zdánlivě nulový. Třeba „jen“ přispívá obecnému poznávání a vzdělanosti. Ta ovšem stojí na počátku ekonomické prosperity, a proto ji musí garantovat stát. Základní výzkum je i líhní postgraduálních studentů. Ti po dosažení vědecké kvalifikace (pokud podmínky rovněž podfinancovaného postgraduálního studia vydrží) často směřují právě do průmyslu a jsou jeho intelektuálními hybateli.

Jistě, i kvalitu základního výzkumu je třeba hlídat. Nejlépe podle prokazatelných a mezinárodně porovnatelných výstupů. To má nejen stimulační, ale i kultivační efekt – potlačuje oportunistické „více slabých výstupů je výhodnější než se trápit s kvalitou“ a tvořivost „únikových“ kritérií jako velká část tzv. „neimpaktovaných recenzovaných“ časopisů, sborníků a dalších měkkých výstupů.

Tři pilíře nové metodiky hodnocení vědy jdou z tohoto pohledu správným směrem.

Nicméně zůstává řada parametrů, které by kultivaci dále přispěly. Například ocenění přínosu pracovišť prvního a korespondujícího autora, lídrů tematiky a nositele hlavního intelektuálního vkladu, tedy vlastní „vědecké školy“, nikoli „desátých autorů z dvaceti“. A hodnocení ohlasu výsledků? Zapomeňme výmluvy na negativní citace či citační klany. Zalovme v paměti či databázi, kolik je těch prvních. Méně než málo. I „domluvené“ citace jsou marginálie; špičkové citační ohlasy jsou výsledkem „spiknutí“ opravdu jen stěží.

Ještě jednou ocituji slova auditu české vědy konsorciem Technopolis, která bohužel platí dodnes: „Věda a vývoj (v České republice) byly politizovány a diskuse byly ovlivňovány více zájmovými skupinami než strategickými vizemi. V důsledku častých změn vlád a ministrů je velmi obtížné definovat a implementovat konzistentní politiku vědy, vývoje a inovací.“ Kdo tedy drží černého Petra ve hře o financování vědy a výzkumu? Politici? Průmysl? Vědci?

Úroveň cynismu a nestability politického života patří (v České republice) k nejhorším mezi zeměmi OECD.

Foto autor| FOTO • archiv / ILUSTRACE • Vojtěch Velický

O autorovi| ALEKSI ŠEDO• děkan 1. lékařské fakulty UK, Praha